

Helyénvaló, hogy a Múlt Magyar Tudósai sorozatban Bárczi Géza nyelvész-professzor életpályája és munkássága méltó publicitást kapott e terjedelemben nem nagy, de tartalmában minden fontos részletre kiterjedő monográfiában. SZATHMÁRI ISTVÁN mint tanítvány és kortárs tudós kolléga vall a számára személyes példaképről, atyai barátról. Szívesen olvastuk a változatos életpálya minden részletét, melyben megidéződik a viszontagságos életút, kirajzolódik a személyes karakter, és a tudományos pályakép is megelevenedik teljes valójában.

SZATHMÁRI ISTVÁN jó érzékkel indításként mottóul választja azt a Bárczi „végrendeletet”, amelyet az ifjabb nemzedéknek hagy örökölni, de amely azért hagyományozható, mert saját tudományos tevékenységét is jellemezte: „(...) örökségül hagyom az ifjabb nemzedékeknek azt a feladatot, hogy hűen sáfárkodjanak anyanyelvünkkel és tudományával, tanulmányozzák gondosan a nyelv múltját és jelenét (...)”.

A könyv egyszerű, világos célkitűzéssel kezdődik, melyben a szerző elemzésének várható sokrétűségét sejteti, s nem titkolja, hogy a tárgyilagos hitelesség mellett a személyes élmény is felvillan majd olykor-olykor.

Ami a monográfia szerkezetét illeti, egyaránt érvényesül benne a kronologikus és tematikus rendezési elv.

SZATHMÁRI ISTVÁN könyvének dicsérendő jellemzője a filológiai pontosság, akár életrajzi adatokról van szó, akár kutatási periódusokról vagy a kutatott témák pontos regisztrálásáról. Bárczi Géza kutatómunkáját jellemezve a szerző maga is többek közt ezt a tulajdonságát emeli ki, volt tehát kitől elsajátítania ezt a nyelvtudásra különösképpen jellemző módszert. Már indításként megfogalmazza a szerző: „(...) van mit tanulni tőle: tudományos etikát, emberséget, anyanyelvi tudatot, munkaszeretetet és hogy van mit átvenni tőle, éppen továbbfejlesztés céljából is: szemléletet, módszereket, átfogó és részeredményeket. De egyáltalán kívánatos lenne a múlt, a távolabbi és a közelmúlt nagyobb megbecsülése, mert nélkülül a tudományban sincs biztonság, nincs eredményes továbblépés.” (8-9.)

A monográfia Bárczi Géza ifjúkorának bemutatásával kezdődik („Az indulás évei 1894-1919”). E korszakra a sokirányú érdeklődés és a sokoldalú tevékenység a jellemző. Belefér a versírás, az eszperantónak mint mesterséges nyelvnek a tanulása, különös érdeklődés a klasszikus latin nyelv iránt és tevékenység az iskola társadalmi egyesületeiben és kulturális mozgalmában. (16.)

Életében meghatározó a Pestre kerülés, az Eötvös-kollégium, az ottani tudományos légkör, a tanárok, a társak. Majd Párizs és Franciaország, egy életre szóló kötődése a francia nyelvhez és irodalomhoz. Maradandó, életre szóló élmény számára a Fekete Kolostor.

Több mint két évtizeden át tanított középiskolában magyar-francia szakos középiskolai tanárként.

A középiskolák számára írt francia tankönyvei, elsősorban romanista irányú kutatómunkája: az ófrancia hang- és alaktan, a francia jövevényszavak téma már mutatja azt az irányt, amerre munkássága halad, azaz vonzódását a nyelvtudományhoz. A nyelvészérett idejében, 1919-1941 között már kialakultak azok a tulajdonságok, amelyek később

még határozottabban adták tanári és kutatói habitusát. Mint tanár a tárgyszerűség és lényeglátás jellemezte, és egész puritán egyéniségével munkaszeretetre, az értékek tisztetelére nevelt. A nyelvi jelenségek vizsgálatának jellemzője a nyelvtörténeti gondolkodásra nevelés, a megértetésben a didaktikai szempontok érvényesítése.

Külön kiemelten is szó esik a *Szófejtő Szótár* keletkezésének körülményeiről, elismerő fogadtatásáról, s a mai napig tartó hatásáról, használhatóságáról.

SZATHMÁRI ISTVÁN szívesen emlékezik a debreceni egyetemi évekre, ahol Bárczi professzor úr tanítványaként maga is részese volt annak a körnek, amely a nyelvészprofesszor körül szerveződött, és a kutatás és kutatási módszertan iskolája volt.

Bárczi Géza kutatómunkássága szinte a nyelvtudomány egészére kiterjedt, ha nem is egyenlő mértékben foglalkozott valamennyi ágával. A részletes elemzés előtt SZATHMÁRI ISTVÁN áttekinthetően összegzi azokat a jellemvonásokat, amelyek ismerete szükséges ahhoz, hogy a részleteket is pontosan megértsük.

„Először is ízig-vérig nyelvtörténész volt” – vallja róla a szerző. „Másodszor: a nyelvtörténeti iskola módszerét, annak hazai és külföldi eredményeit, eljárás módjait (...) számon tartotta, de sohasem alkalmazta szolgai módon (...) Harmadszor: a szinkrón nyelvészetet is becsülte, bizonyos vonatkozásban maga is művelte. A »modern« jelzővel illetett strukturalista, generatív stb. irányzatok, módszerek alkalmazásának nem vetett gátat, mint vezető nyelvtudós vallotta, hogy »minden megközelítési móddal meg kell próbálkozni, amelyek közelebb visznek a nyelv megismeréséhez.«” (54-56.)

„Negyedszer: számára a nyelv, különösen az anyanyelv sokkal több volt, mint közlési eszköz, esztétikumot hordozó művészi eszköznek tartotta.” „Ötödször: mint többször utalt rá, Bárczi Géza a nagy összefüggések, a szintézisek vonzották, de igen sokat munkálkodott a részletkérdéseken is.” (55-56.)

1947-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett, s az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának II. sz. Magyar Nyelvészeti Tanszékén tanszékvezető egyetemi tanár. Kossuth-díjjal és Állami Díjjal is kitüntették tudományos munkássága elismeréseképpen.

SZATHMÁRI ISTVÁN monográfiájának legkiemelkedőbb fejezete a „Bárczi Géza életműve és a magyar nyelvtudomány” címet viseli. Itt összegződik tételelesen mindaz, amit Bárczi Géza alkotott, s itt láttatja meg a könyv írója leginkább a szaktudományon belül is szerteágazó, szinte a nyelvtudomány valamennyi részkerületét érintő vizsgálatait, tevékenységét.

Ahogy a szerző írja: „A következőkben – immáron a nyelvtudomány-történet »szabályainak« megfelelően – mai szemmel tekintsük át fő vonásaiban Bárczi Géza magyar nyelvtudományi munkásságát, mégpedig sorra véve az általa művelt nyelvészeti diszciplínákat.” (65.)

A részletes elemzés előtt még egyszer külön felhívja a szerző a figyelmünket a Bárczi Géza által művelt módszerek legfontosabb jellemzőire. Ezek: „(...) a teljes nyelvi élet számbavétele; a nyelvi mozgás figyelemmel kísérése; a pontos nyelvi adatokra való támaszkodás; az elméleti következtetések megfelelő levonása, és szintézisek létrehozása, még akkor is, ha a vizsgált jelenségrendszer folyamatában bizonyos láncszemek hiányoznak.” (67.)

Ha csak felsorolásszerűen említjük is azt, amit a szerző részletesen elemez, képet kaphatunk a sokoldalú munkásságról.

Éltre kerül a *magyar szókincs története*, a rá vonatkozó etimológiai kutatások. SZATHMÁRI ISTVÁN így minősíti: „Talán nem túlzok, ha azt mondom, az egyes szavak, továbbá szócsoporthoz és -rétegek, valamint az egész magyar szókészlet eredetének, alakulásának, sajátosságainak a vizsgálata szerzőnk [Bárczi Géza] egyik legkedvesebb és legtöbb eredményt hozó munkaterülete volt.” (68.)

Ehhez kapcsolódnak a *névtan*, az *onomastica* körében végzett kutatásai is. Nagy körültekintéssel végzett vizsgálatokat a *magyar hangtörténet körében*, ebből is kiemelkedik „A Tihanyi Apátság Alapítólevele mint nyelvi emlék” című munkája. *Történeti alak- és mondattana; a nyelvi rétegeket érintő munkássága; a magyar nyelvjárások szinkrón vizsgálata; a történeti nyelvjáráskutatása* a pontos filológiai adatok megjelenésével kap helyet a monográfiában. A mai nyelvváltozathoz, a szinkrón nyelvvizsgálatokhoz is volt köze; *irodalmi nyelvünk kialakulásával* és mai sajátosságaival csakúgy foglalkozott, mint az *argóval*. A mai nyelv vizsgálatát és a stilisztikát is érintette munkássága. Az *alkalmazott nyelvtudomány (nyelvművelés)* és az *általános nyelvészet* témaköreivel is foglalkozott.

SZATHMÁRI ISTVÁN teljes Bárczi-kép megrajzolására törekedett, így nem hagyhatta figyelmen kívül a tudományos közéletben játszott igen jelentős szerepét sem (Magyar Nyelvtudományi Társaság; Magyarok Világszövetsége stb.).

A „Bárczi Géza mint ember” című fejezet hihetetlen munkabírási, etikusi, társasági és baráti beszélgetéseket kedvelő magánembert mutat be, aki csillaghegyi kertés házában éli le az élete nagy részét francia-svájci származású feleségével, Simond Renéevel.

A Kruzsok, a nyelvészek baráti társasága s az ott folyó beszélgetések minden heti programja volt. Olyan tudós kutató volt, akinek távozása nagy űrt hagyott maga után 1975-ben.

SZATHMÁRI ISTVÁN könyve méltóképpen mutatja be az utókor számára Bárczi Gézát. A könyv stílusa világos és szabatos, mentes minden közhelytől, túlzástól. Egyszerű és tárgyilagos, ugyanakkor átsüt a sorokon a tisztelet és szeretet, a megbecsülés, amit volt mestere iránt érez. Filológiai pontosságot és egyszerű, közérthető stílust is tanulhatunk tőle, akik kezükbe veszik ezt a kis imakönyv küllemű könyvecskét. Odafigyelésre készítő, tanulságos olvasmány.

R. Molnár Emma

Benkes Zsuzsa – Nagy L. János – Petőfi S. János: Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996. 196 p.

Antológia? Igen! Kaleidoszkóp? Igen! De nem a hagyományos értelemben. Különleges antológia, mert „bár többségében hagyományosan is irodalmi értékűnek tekinthető XX. századi vers- és rövidpróza szövegeket tartalmaz, nem tart igényt arra, hogy minden olvasója minden benne található szöveget irodalmi értékűnek fogadja el”.

A szerzők által bevallott elsődleges cél, hogy a szövegmegformáltság világába nyújtson bevezetést, eligazítást. Ezért különleges antológia.